

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНЯТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ 2-3 РІВНІВ ПІДТРИМКИ

Орленко Ірина Миколаївна

доктор філософії PhD, завідувач

Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти,

старший викладач кафедри психології,

соціальної роботи та інклюзивної освіти

Комунального закладу вищої освіти

«Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

ORCID ID: 0000-0002-6322-0217

Бальбуза Олена Миколаївна

доктор філософії PhD, методист

Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти,

старший викладач кафедри психології,

соціальної роботи та інклюзивної освіти

Комунального закладу вищої освіти

«Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

ORCID ID: 0000-0003-3045-6255

У статті розглядається питання необхідності дослідження особистісної саморегуляції в дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. Ситуація в країні сприяє збільшенню травматичних стресів, які можуть мати серйозні наслідки для дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Ці події порушують базове відчуття безпеки особистості дитини та можуть призвести до розвитку різних психічних проблем.

Травматичний стрес може викликати травматичний стресовий синдром (ТСС) або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), які характеризуються різними симптомами, такими як повторні спогади про травматичну подію, проблеми зі сном, харчові розлади, депресія тощо. У дітей із порушеннями психофізичного розвитку ці симптоми можуть бути особливо вираженими та можуть потребувати специфічної та індивідуалізованої підтримки.

Крім того, травматичні стреси можуть сприяти розвитку інших невротичних і психічних розладів, таких як тривожність, депресія, різноманітні фобії тощо. Ці розлади можуть значно ускладнити життя дитини й вимагати комплексного підходу до їх корекції та підтримки.

Однією з важливих характеристик особистості дитини з порушенням інтелектуального розвитку є незрілість її емоційної сфери. Тому важливо вчасно виявляти та вирішувати проблеми, пов'язані з травматичним стресом, у дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Саморегуляція вважається ключовою якістю особистості й важливим фактором гармонійних міжособистісних відносин у дітей із такими порушеннями як самих із собою, так і з оточуючим світом. Саморегуляція сприяє подоланню різноманітних перешкод, що заважають повноцінному включенню дитини в реальне життя, а також дозволяє розкрити її психологічний потенціал.

Ключові слова: діти з порушенням інтелектуального розвитку, емоційна сфера, дошкільний вік, регуляція поведінки, стрес.

Orlenko I. M., Balbuza O. M. FEATURES OF THE REGULATION OF THE BEHAVIOR OF PRESCHOOL CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES 2-3 LEVELS OF SUPPORT

The article examines the need to research personal self-regulation in children with intellectual disabilities. The situation in the country contributes to the increase of traumatic stress, which can have serious consequences for children with psychophysical development disorders. These events disrupt the child's basic sense of security and can lead to the development of various mental problems.

Traumatic stress can cause traumatic stress syndrome (TSD) or post-traumatic stress disorder (PTSD), which are characterized by a variety of symptoms such as recurring memories of the traumatic event, hyperactivity, depression, and more. In children with disorders of psychophysical development, these symptoms may be particularly pronounced and may require specific and individualized support.

In addition, traumatic stress can contribute to the development of other neurotic and mental disorders, such as anxiety, depression, various phobias, etc. These disorders can greatly complicate a child's life and require a comprehensive approach to their correction and support.

One of the important characteristics of the personality of a child with a violation of intellectual development is the immaturity of his emotional sphere. Therefore, it is important to identify and solve problems related to traumatic stress in children with psychophysical developmental disorders. Self-regulation is considered a key personality quality and an

important factor in harmonious interpersonal relations in children with such disorders, both with themselves and with the surrounding world. Self-regulation helps to overcome various obstacles that prevent a child's full inclusion in real life, and also allows to reveal his psychological potential.

Key words: children with impaired intellectual development, emotional sphere, child behavior, stress, mental functions.

Вступ. Період дошкільного віку – це час інтенсивного розвитку, який включає фізичний і когнітивний аспекти, а також формування соціальних та емоційних навичок. У цей період діти зіштовхуються з різними викликами, включаючи вивчення правил соціальної взаємодії. Однак деякі діти можуть мати проблеми з контролем своєї поведінки, що може становити проблему для батьків і педагогів.

Довільне регулювання поведінки – це здатність контролювати свої дії, дотримуватися правил і приймати рішення відповідно до соціальних норм. Діти, які мають проблеми з цим, можуть відчувати труднощі в адаптації до навколишнього середовища та спілкуванні з іншими дітьми.

Порушення довільного регулювання поведінки в дошкільному віці – це виклик, який можна успішно подолати за допомогою розуміння та підтримки дорослих. Розвиваючи навички саморегуляції, діти отримують важливі інструменти для успішного соціального та емоційного розвитку.

Матеріали та методи. Дослідження труднощів регулювання поведінки в дошкільників із порушеннями інтелекту є важливою областю досліджень, оскільки ці діти стикаються з унікальними викликами, які можуть впливати на їх розвиток і навчання. Вивчення цієї теми дозволяє краще розуміти індивідуальні особливості кожної дитини та сприяє більш ефективному індивідуалізованому підходу до виховання та навчання.

Спілкування та регулювання поведінки є важливими аспектами для успішної взаємодії в соціальному середовищі. Діти з порушеннями інтелекту можуть мати труднощі у встановленні соціальних норм і правил. Дослідження в цій області допомагають розробити стратегії та методи для покращення соціальної адаптації та взаємодії цих дітей.

Особливості поведінки дітей із порушенням розумового розвитку були досліджені та описані в роботах таких відомих психологів, як С.Я. Рубінштейн, Д.М. Ісаєв, І.М. Бажнокова, В.Г. Петрова та інших. Вони розглядали різні аспекти цього питання, включаючи особливості когнітивного розвитку, соціальну адаптацію, а також проблеми в навчанні та взаємодії з навколишнім середовищем. Їхні дослідження зробили значний внесок у розуміння потреб і можливостей цієї категорії дітей та сприяли розвитку методик роботи з ними [4].

Дослідники І. Вечканова та Н. Холодова розглядали використання гри в ляльковий театр та гри-драматизації з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку.

Т. Меерзон та К. Кожасєва розглядали використання глинотерапії та тістотерапії з дітьми з особливими освітніми потребами, особливу увагу приділяли виліплюванню лялечок і фігурок [5].

С.Л. Рубінштейн наголошував, що «психіка розвивається навіть при найглибших ступенях розумової відсталості... Розвиток психіки – це специфіка дитячого віку, яка проявляється навіть у найважчій патології організму» [4].

Група вчених М.А. Barnes, N.H. Clemens, A.-M. Fall, G. Roberts, A. Klein, P. Starkey, B. McCandliss, T. Zucker, K. Flynn досліджувала відмінності в когнітивних навичках, які є очевидними на ранньому етапі навчання в дитячому садку (до К), можуть дати прогнозне уявлення про ризик труднощів у навчанні під час вступу до школи, особливо щодо ранніх маркерів ризику супутніх труднощів у ранньому навчанні математики та грамотності. Науковці хотіли краще зрозуміти, як кожен унікальним чином сприяє ризику математичних труднощів (MD) і супутніх математичних труднощів, труднощів із читанням (MDRD). Наприкінці pre-K стандартизовані тести з математики та читання використовувалися для формування трьох груп ризику (MD, MDRD, без ризику) з двома показниками тяжкості для математики та читання (≤ 25 -й, ≤ 16 -й процентиля). Аналіз дискримінантних функцій використовувався, щоб визначити, чи відрізняються групи за когнітивними змінними і в чому. Групи ризику як MD, так і MDRD відрізнялися від групи ризику за всіма змінними, окрім гостроти ВНС, результат збігався між точками розрізу тяжкості. Єдиний суттєвий контраст щодо гостроти ВНС виник між групою з найважчою лише МД та групою без ризику. Тільки пильність або постійна увага підтримали диференціацію ризику MD від ризику MDRD. Згідно з дослідженнями супутніх захворювань у шкільному віці, ризик MDRD також був пов'язаний із найнижчими рівнями математичних і когнітивних навичок у цій вибірці дошкільного віку [7].

Згідно з дослідженнями Landis, Garcia, Hart та Graziano (2021), результати вказують на потенційну специфічну роль постійної уваги як раннього фактора ризику для коморбідної моторної та дефіцитної регуляції дефіцитного порушення здатності до навчання (MDRD). Дослідження також показало, що індивідуальні відмінності у виконавчій функції (EF) та регуляції емоцій (ER) пов'язані з неухильністю та симптомами гіперактивності в дітей із синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ). Дослідження встановило, що дефіцит EF пов'язаний із симптомами неухильності, тоді як дефіцит як EF,

так і ER передбачає симптоми гіперактивності. Ці результати важливі для розуміння різноманітності в проявах СДУГ та можуть допомогти визначити підгрупи дітей із порушеннями EF та/або ER [8].

Дослідження Tse, зосереджене на вивченні впливу фізичних вправ на регуляцію емоцій та поведінки дітей із розладами аутистичного спектра (РАС). Результати цього пілотного дослідження показали значне покращення регуляції емоцій і зменшення поведінкових проблем у групі втручання. Ці висновки свідчать про ефективність фізичних вправ як засобу покращення регуляції емоцій та поведінки в дітей із РАС [9].

Обидва дослідження вказують на важливість розвитку та використання інтервенційних методів для покращення регуляції емоцій та поведінки в дітей із різними порушеннями, такими як РДУГ та РАС.

Результати. Розуміння проблем регуляції поведінки може сприяти оптимізації освітніх програм для максимальної підтримки дітей із порушеннями інтелекту. Ефективні методи регулювання поведінки можуть покращити навчальні можливості та сприяти розвитку академічних і соціальних навичок.

Дослідження в цій галузі також надають корисну інформацію для підтримки батьків і педагогів. Розуміння причин і механізмів проблем поведінки допомагає розробити ефективні стратегії виховання та навчання.

Діти з порушеннями інтелекту можуть виявляти труднощі у виконанні простих щоденних завдань, що може призводити до стресу. Сімейна динаміка та відносини також можуть впливати на їх емоційний стан та поведінку.

Для ефективної підтримки цих дітей важливо розробляти індивідуалізовані програми, які враховують їх потреби. Важливо також включати батьків і фахівців, таких як педагоги та психологи, для комплексного розвитку й підтримки.

Порушення інтелекту в дітей можуть суттєво впливати на їх психологічний та емоційний стан. Вплив залежить від типу та ступеня тяжкості порушення, а також від того, наскільки успішно підтримують їх батьки, вчителі та суспільство.

Діти з порушеннями інтелекту можуть зазнавати труднощів у встановленні та підтримці соціальних зв'язків. Їхня особлива природа та потреби можуть бути неправильно сприйняті ровесниками, що призводить до відчуття ізоляції та відчуження.

Деякі з цих дітей можуть мати нахил до емоційних проблем, таких як депресія, тривога або підвищена чутливість до стресу. Ці реакції часто пов'язані з труднощами в навчанні, соціальній ізоляції та відчуттям невдачі.

Діти з порушеннями інтелекту потребують спеціальної підтримки та умов у навчальному та соціальному середовищах. Їхня здатність адаптуватися до цих умов може впливати на їхнє загальне емоційне становище.

Між емоційним благополуччям і регуляцією поведінки в дітей із порушенням інтелекту існує тісний зв'язок. Такі порушення можуть включати різні форми розумової відсталості або затримки розвитку, що впливають на здатність дитини в навчанні, соціалізації та саморегуляції.

Обмежені навички комунікації також важливі. Діти з порушенням інтелекту можуть мати труднощі у вираженні своїх емоцій і потреб, що призводить до стресу та фрустрації, що впливає на їхнє емоційне благополуччя та поведінку.

Проблеми в навчанні та адаптації можуть виникнути в дітей із порушеннями інтелекту через обмеження в розумовому розвитку, що ускладнює засвоєння соціальних норм і правил. Це може викликати труднощі в адаптації до суспільних ситуацій, що, у свою чергу, впливає на їхні емоції.

Такі діти можуть проявляти специфічні поведінкові проблеми, такі як агресія чи непослух, що часто пов'язані з труднощами в регулюванні емоцій та стресовими ситуаціями. Недостатня соціальна підтримка та розуміння з боку оточуючих також може поглибити ці проблеми.

Для полегшення цього процесу важливо створити комплексну підтримку, що включає навчання соціальним навичкам, створення структурованого середовища та навчання ефективним стратегіям регулювання емоцій. Залучення сім'ї в цей процес є ключовим, і це може бути здійснено через навчання батьків, розробку індивідуальних підходів та регулярні консультації для обговорення прогресу та внесення коректив у стратегії підтримки. Також важливо підтримувати позитивну взаємодію в сім'ї та створювати передбачувані режими дня для дитини.

Створення ресурсів для сім'ї є важливою складовою успішного управління проблемами поведінки в дошкільнят із порушеннями інтелекту. Для цього можна використовувати наступні стратегії.

Надання доступу до інформації та ресурсів. Забезпечте сім'ю доступом до літератури, вебсайтів, навчальних матеріалів та груп підтримки, які можуть надати корисну інформацію та підтримку.

Колективна робота з педагогами та фахівцями. Організуйте співпрацю між сім'єю та педагогами, щоб обмінюватися інформацією про прогрес дитини та використовувати спільні підходи до управління її поведінкою.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). Розгляньте можливість залучення до КПТ, яка може бути ефективним методом управління проблемами поведінки. Важливо адаптувати методи до вікових особливостей дітей дошкільного віку.

Розробка індивідуального підходу. Працюйте з сім'єю, щоб розробити індивідуальний план підтримки, який враховує унікальні потреби та можливості дитини.

Підтримка сімейної взаємодії. Залучайте батьків до процесу та надавайте їм необхідні інструменти та ресурси для підтримки дитини вдома.

Навчання навичкам саморегуляції. Розвивайте навички саморегуляції як у дитини, так і у її батьків, щоб вони могли краще управляти емоціями та стресом.

Створення цих ресурсів та співпраця з сім'єю можуть значно полегшити управління проблемами поведінки в дошкільнят і сприяти їхньому загальному розвитку та благополуччю.

Висновки. Поведінкові порушення часто спостерігаються серед дітей із вадами інтелекту й мають значний вплив на їх розвиток. Ці порушення можуть включати конформну або протестну поведінку. Така поведінка часто може бути наслідками переживання стресу та впливом травмуючих обставин.

Загалом у дітей, які проявляють специфічні поведінкові проблеми, такі як агресія чи непослух, спостерігається ускладнення адаптації дитини до соціального оточення та її емоційного й соціального розвитку. Важливо вчасно виявляти такі порушення і надавати дітям підтримку та необхідну допомогу для подолання цих труднощів, щоб забезпечити їхній успішний розвиток і навчання в майбутньому.

Перспективи подальшої роботи ми вбачаємо в розробленні корекційно-розвиткових програм щодо формування в дітей та батьків навичок ефективної взаємодії, розвитку емоційного інтелекту та подолання стресових ситуацій.

Література:

1. Березка С.В. Модель психокорекції поведінкових розладів дітей з порушеннями інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. Вип. 11. С. 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2018_11_3
2. Березка С.В. Особливості гіперактивної поведінки дітей із порушенням інтелекту. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 1. С. 122–126.
3. Воронюк Д.В. Розвиток соціальної компетентності старших дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра / Д.В. Воронюк, науковий керівник В.В. Кобилянченко. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2021. 62 с.
4. Михальська С.А. Готовність дітей дошкільного віку до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / гол. ред. С.Д. Максименко. Харків : КЦ ФОР Іванової М.А., 2019. Т. IV. *Психологія розвитку дошкільника*. Вип. 15. С. 118–135.
5. Михальська С.А., Піроженко Т.О., Хартман О.Ю. Готовність суб'єктів освітнього процесу в дошкільному закладі до міжособистісного спілкування в умовах інклюзивної освіти. *Освіта XXI століття: реалії, виклики, тенденції розвитку* : колективна монографія / наук. ред. проф. Цветкова Ганна. Hameln : InterGING, 2020. С. 100–124.
6. Утьосов Я.А. Змістові основи соціальної компетентності підлітків з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. Вип. 11. С. 290–296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2018_11_29
7. Barnes M.A., Clemens N.H., Fall A.-M., Roberts G., Klein A., Starkey P., McCandliss B., Zucker T., Flynn K. Cognitive predictors of difficulties in math and reading in pre-kindergarten children at high risk for learning disabilities. *Journal of Educational Psychology*. 2020. Vol. 112 (4). P. 685–700. URL: <https://doi.org/10.1037/edu0000404>
8. Landis T.D., Garcia A.M., Hart K.C., Graziano P.A. Differentiating Symptoms of ADHD in Preschoolers: The Role of Emotion Regulation and Executive Function. *Journal of Attention Disorders*. 2021. Vol. 25 (9). P. 1260–1271. URL: <https://doi.org/10.1177/1087054719896858>
9. Tse A.C.Y. Brief Report: Impact of a Physical Exercise Intervention on Emotion Regulation and Behavioral Functioning in Children with Autism Spectrum Disorder. *J Autism Dev Disord* 50. 2020. P. 4191–4198. URL: <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04418-2>

Reference:

1. Berezka, S.V. (2018). Model psychocorrection of behavioral disorders of children with intellectual disabilities [Model of psychocorrection of behavioral disorders of children with intellectual disabilities]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedagogichni nauky*, 11, 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2018_11_3 [in Ukrainian].
2. Berezka, S.V. (2018). Osoblyvosti giperaktyvnoyi povedinky ditei iz porushennjam intelektu [Peculiarities of hyperactive behavior of children with intellectual disabilities]. *Teorija i praktyka suchasnoji psykholohiji*, 1, 122–126 [in Ukrainian].
3. Voronjuk, D.V. (2021). Rozvytok socialjnoji kompetentnosti starshykh doshkilnykiv z porushennjamy intelektual'nogho rozvytku: kvalifikacijna robota na zdobuttja osvitnjogho stupenja magistr [Development of social competence of older preschoolers with intellectual disabilities: qualifying work for obtaining a master's degree]. Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenka. 62 s. [in Ukrainian].
4. Mykhal'sjka, S.A. (2019). Ghotovnistj ditej doshkil'nogho viku do vzajemodiji z ditjmy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Readiness of preschool children to interact with children with special educational needs]. *Aktualni problemy psykholohiji: zb. nauk. pr. Instytutu psykholohiji imeni Gh. S. Kostjuka NAPN Ukrainy*. Kharkiv: KC FOP Ivanovoji M.A. Vol. IV. *Psykholohija rozvytku doshkilnyka*, 15, 118–135 [in Ukrainian].
5. Mykhal'sjka, S.A., Pirozhenko, T.O., Khartman, O.Ju. (2020). Ghotovnistj subjektiv osvitnjogho procesu v doshkil'nomu zakladi do mizhosobystisnogho spilkuvannja v umovakh inkluzyvnoji osvity [Readiness of the subjects of the educational process in

a preschool institution for interpersonal communication in the conditions of inclusive education]. *Osvita XXI stolittja: realiji, vyklyky, tendenciji rozvytku: kolektyvna monohrafiya. za nauk. red. prof. Cvjetkovoji Ghanny*. Hameln: InterGING, 100–124 [in Ukrainian].

6. Utjosov, Ja.A. (2018). Zmistovi osnovy socialjnoji kompetentnosti pidlitkiv z intelektual'nymy porushennjamy [Content bases of social competence of adolescents with intellectual disabilities]. *Aktualjni pytannja korekcijskoji osvity. Pedagogichni nauky*, 11, 290–296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2018_11_29 [in Ukrainian].

7. Barnes, M.A., Clemens, N.H., Fall, A.-M., Roberts, G., Klein, A., Starkey, P., McCandliss, B., Zucker, T., & Flynn, K. (2020). Cognitive predictors of difficulties in math and reading in pre-kindergarten children at high risk for learning disabilities. *Journal of Educational Psychology*, 112 (4), 685–700. URL: <https://doi.org/10.1037/edu0000404>

8. Landis, T.D., Garcia, A.M., Hart, K.C., & Graziano, P.A. (2021). Differentiating Symptoms of ADHD in Preschoolers: The Role of Emotion Regulation and Executive Function. *Journal of Attention Disorders*, 25 (9), 260–271. URL: <https://doi.org/10.1177/1087054719896858>

9. Tse, A.C.Y. (2020). Brief Report: Impact of a Physical Exercise Intervention on Emotion Regulation and Behavioral Functioning in Children with Autism Spectrum Disorder. *J Autism Dev Disord* 50, 4191–4198. URL: <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04418-2>